

ULUCAMI

Manisa Ulucamii. Cami, medrese, türbe, hamam ve çeşme birimlerini içeren bir külliye programında inşa edilen yapılar Saruhanoğulları'ndan Muzafferüddin İshak Çelebi tarafından yaptırılmıştır. Cami 768 (1366), medrese 780 (1378) tarihidir. Medresenin kitâbesinde adı geçen Mimar Emet b. Osman'ın diğer birimleri de tasarlamış olması muhtemeldir. Cami, medrese ve kümbet birimleri tek bir kitle içinde toplanmış, cami doğuya, medrese batıya, İshak Çelebi'nin kümbeti camiyle medrese arasına, bunların avlularını birleştiren kapının güneyine minarenin kaidesinin yanlarına da iki çeşme yerleştirilmiştir.

Cami doğu-batı doğrultusunda gelişen, dikdörtgen planlı, eşit büyüklükte bir harim ve bir avludan meydana gelir. Duvarlarda bol miktarda devşirme taşın yanı sıra moloz taş ve tuğla kullanılmıştır. Avlunun kuzey duvarının ekseninde taçkapı yer alır. Taçkapının üzerindeki yarım kubbenin içi yivlerle dolgulanmış, çevresi renkli taş kakmalı bir kemerle kuşatılmıştır. Yanlarda bulunan sivri kemerli nişlerin üzerinde, kırmızı renkli taşlar ve firûze renkli çini parçalarıyla kakma olarak yapılmış örgülü yuvarlak birer madalyon vardır. Ayrıca ortada firûze sırlı ve yivli bir çini kabara bulunmaktadır. Bütün bu süsleme öğelerine rağmen söz konusu taçkapıda

Manisa Ulucamii'nin avlusundan bir görünüşü

Manisa
Ulucamii

Selçuklu dönemi taçkapılarından farklı şekilde anıtsallık iddiası görülmez. Avlu batı, doğu ve kuzey yönlerinde ikişer sıra halinde kubbelemsi çapraz tonozların örttüğü kare planlı birimlerle kuşatılmıştır. Hemen hepsi devşirme olan sütunlara tuğla örgülü ve sıvalı sivri kemerler oturmaktadır. Sütun başlıklarının bir kısmı Roma ve Bizans dönemlerine ait devşirme parçalarıdır. Bir kısmı da Saruhanlı dönemine aittir ve köşeleri mukarnaslarla bezelidir. Derin bir revak meydana getiren bu iki sıralı birimlerin zemini avluya göre yükseltilmiştir. Avlunun merkezinde bir havuz, batı yönünde medrese avlusuna ve türbeye açılan kapı, güney yönünde harimin duvarı, bu duvarın ortasında taçkapı ve mihrapla aynı eksen üzerindeki harim girişi yer alır. Harimin girişi son derecede gösterişsizdir. Sıvalı duvarların üst kesimlerinde sıralanan küçük boyutlu pencereleriyle cepheler de oldukça durağandır. Harim mekânı enine dört, boyuna yedi birime ayrılmak üzere yirmi sekiz birim halinde tasarlanmış, mihrap-taçkapı eksenine mihrap duvarına bitişik dokuz birimlik bir bölüm kubbeye örtülmüştür. Kubbeli bölüm dışında kalan on dokuz birim sivri kemerlere oturan kubbelemsi çapraz tonozlarla örtülmüştür. 10,80 m. çapındaki kubbe mihrap duvarına gömülmüş iki sütun ve altı pâyeye tarafından taşınmakta, bu özelliğiyle Anadolu'da kubbesi sevizgen destek üzerine oturan ilk cami örneğini meydana getirmektedir.

Mihrap ekseninde yer alan ve kuzeye (taçkapı yönüne) açılan kemer yivli olarak tasarlanmış, böylece yapının ana eksenine ve mihrap önü bölümünün ayrıcalığı vurgulanmıştır. Mihrabın basitliğiyle ahşap minberin ihtişamı ilginç bir tezat teşkil eder. Beylikler dönemi minberlerinin en güzel örneklerinden biri olan minber bü-

tünüyle ceviz ağacından yontulmuş, kündekâri tekniğiyle meydana getirilmiştir. İçleri rûmî dolgulu, ufak boyutlu geometrik parçaların teşkil ettiği minberde, âyet ve hadis ibareleri içeren kartuşların yanı sıra minberi yapan Antepli Hacı Mehmed b. Abdülazîz İbnü'd-Dakkî'nin adını içeren bir kitâbe kartuşu vardır. Aynı ustanın imzası çeyrek yüzyıl sonra Osmanlı başşehri Bursa'da ulucaminin minberinde de görülecektir. Bu husus Selçuklular devrinde olduğu gibi Beylikler döneminde de gezgin ustaların varlığını kanıtlar. Camide minber dışında herhangi bir özgün süsleme öğesi günümüze intikal etmemiştir. Camiyle medrese arasında kitlenin kuzey sınırında yükselen minare tuğla örgülüdür. Silindirik biçimindeki gövdesinde firûze sırlı tuğlalarla zikzaklar meydana getirilmiş, ayrıca gövdenin orta kesiminde sırlı tuğlalar yatay ve dikey sıralar halinde kullanılmıştır. Minareyi yanlardan kuşatan çeşmeler sivri kemerli nişlerle donatılmıştır. İshak Çelebi'nin kare planlı ve pandantifli kubbe ile örtülü kümbeti altta tonozlu bir kriptoya sahiptir. İri düğümlü devşirme sütunların kullanıldığı sivri kemerli kapısındaki geometrik bezemeli ahşap kanatlar özgündür. Medrese eyvanlı avlulu ve iki katlı olarak düzenlenmiştir. Çapraz tonozlu geçitle cami avlusuna bağlanan yapıda kuzeyde mütevazî ölçüde sivri kemerli nişli taçkapı avluya bir eyvanla bağlanır. Güneyde sivri beşik tonozlu dershanemescid eyvanı vardır. İki kat halindeki talebe odaları beşik tonozlarla örtülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmail Hakkı [Uzunçarşılı], *Kitâbeler*, II, İstanbul 1347/1929, s. 74-75; M. Çağatay Uluçay – İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihi*, İstanbul 1939, s. 89-90; M. Çağatay Uluçay, *Saruhanlıoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar*, İstanbul 1940-46, I-II, tür.yer.; İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Haşimiler*, İstanbul 1946-50, I, 183-190, 212-213; II, 14-15, 152; Ali Kızıltan, *Anadolu*

Beyliklerinde Cami ve Mescitler, İstanbul 1958, s. 100-103; Oktay Aslanapa, *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. Yüzyıl)*, Ankara 1977, s. 39-40; a.m.f., *Türk Sanatı*, Ankara 1990, s. 345-346; Hakkı Acun, *Manisa'da Türk Devri Yapıları*, Ankara 1999, s. 32-66; *Akdeniz'de İslâm Sanatı-Erken Osmanlı Sanatı-Beyliklerin Mirası* (haz. Gönül Öney), İstanbul 1999, s. 86-88; Keşfi Karadaşman, *Manisa Tarihi Eser ve Kitabeleri*, Manisa, ts., s. 2-6; Nusret Köklü, "Saruhanlılar Devrinde Manisa (4)", *Manisa*, sy. 7 (1984), s. 7-11.

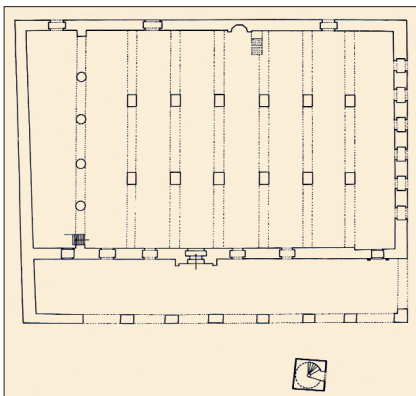

M. BAHA TANMAN

Maraş Ulucamii. Câmî-i Atîk, Câmî-i Kebîr, Süleyman Bey Camii, Alâüddeve Bey Camii isimleriyle de anılır. Yapının esası, Dulkadıroğulları Beyliği döneminde Süleyman Bey tarafından 846-858 (1442-1454) yılları arasında yaptırılmış, daha sonra oğlu Alâüddeve Bozkurt Bey zamanında 907'de (1501-1502) tamir edilmiştir. Buna ait kitâbe taçkapı üzerinde yer almaktadır. Camiyle ilgili 906 (1500), 2 Receb 911 (29 Kasım 1505) ve 14 Muharrem 916 (23 Nisan 1510) tarihli vakfiyeler bulunmaktadır. Çarşıda çıkan bir yangın neticesinde zarar gören cami 1194'te (1780) onarılmış, 1270 (1853-54), 1314 (1897), 1945 ve sonrasında da çeşitli onarımlar geçirmiştir. 1275'te (1858-59) inşa edilen muvakkithâne 1945 yılında yıkılmıştır.

Enine dikdörtgen alanda mihraba dik yedi nefli plana sahip olan caminin kuzeyinde son cemaat yeri ve camiden ayrı bir minaresi mevcuttur. Yapının önündeki çarpık planlı avlu yakın zamanda ortaya çıkmıştır. Pâyelerin taşıdığı sivri kemerli açıklıklı son cemaat yerinde açıklıklar ceme-kânla kapatılmıştır. Sola kaydırılan ve mihrap

Maraş Ulucamii'nin planı

Maraş
Ulucamii

rap ekseninde bulunmayan kapı diğer açıklıklardan daha yüksek tutulmuş, altta basık kemerli açıklıklı, üstte basık kemerli ve üçgen alınlıklı biçimde düzenlenmiştir. Önceleri ahşap kirişli toprak damla örtülen son cemaat yeri ahşap tavanlı ve kiremit çatılı yapılmıştır. Tavandaki ahşap kirişlerde ve etek kısmında kalem işi süslemeler vardır. Düzgün kesme taşın kullanıldığı köşeleri sütunçelerle yumuşatılan taçkapı yüksektir ve sivri kaş kemer altında mukarnaslı yaşımadır. Üstte iki satır halinde 907 tarihli tamir kitâbesi görülmektedir. Mukarnasın altında iki kartuş içinde kelime-i tevhid yazısı ve arada esmâ-i hüsnâdan meydana gelen düğümlü madalyonlu bir düzenleme yer almaktadır.

Moloz taş malzemeyle inşa edilen camide yer yer kesme taş malzeme de kullanılmıştır. Beden duvarlarında bulunan ahşap hatıllar cephede hareketliliği sağlamakta, pencerelerin alt ve üst lentolarını oluşturmaktadır. Beden duvarlarındaki dikdörtgen açıklıklı pencereler eğimli araziden dolayı doğu yönünde bir, diğer cephelerde altlı üstlü iki sıra halindedir. Batı ve doğu pencerelerde süslemeli metal şebekeler dikkat çekicidir. Harimde nefler dikdörtgen kesitli iki sıra kesme taş pâyeye oturan sivri kemerlerle ayrılmaktadır. Neflerin üstü içten ahşap tavanla, dıştan kiremit kaplı meyilli bir çatıyla örtülüdür. Harim mekânının ortasında enine dikdörtgen bir alanda yükseltilmiş, bol pencereli ikinci bir çatı yer almaktadır. Doğu yönünde eğimli araziden kazanılan, harimden 3 m. kadar yüksekteki hafif çarpık planlı mahfil bodur sütunlara oturan beş sivri kemerli açıklıklı olarak düzenlenmiştir. Bey mahfilî şeklinde düzenlendiği tahmin edilen bu bölüme doğu

cephesinin kuzey köşesinde açılan bir kapıdan ve harimin kuzeydoğu köşesindeki merdivenlerle ulaşılmaktadır.

Alçı mihrap mukarnaslı bir çerçeve ile sınırlanmış olup mukarnaslı kavsaralıdır. Mihrap nişinde sivri kemerli üç küçük niş görülür. Yapının orijinal ahşap minberi XVIII. yüzyılın ikinci yarısındaki yangında zarar görmüş, sadece iki parçası günümüze ulaşmıştır. Kitâbesine göre 1317 (1899-1900) yılında Muhammed Esad tarafından yaptırılan bugünkü minber ceviz ağacındandır ve sedef kakmalıdır. Harimin kuzey duvarında taçkapının batı tarafında yer alan müezzin mahfilî ile harimin batı tarafında boydan boya uzanan mahfil önceleri ahşapken yakın zamanda betonla yeniden yapılmıştır. Son cemaat yerindeki kapıdan ulaşılan batıdaki mahfilin 1194 onarımında inşa edildiği kapı üzerindeki kitâbesinde belirtilmektedir. Son cemaat yeri önünde yapıdan bağımsız konumdaki kesme taş minare kare bir kaside üzerinde altta sekizgen, ortada silindirik ve üstte onikigen gövdelidir. Şerefeye altı stilize mukarnaslı ve rozetlidir. Her cephede rozetlerin arasında mavi-beyaz renkte sır altı tekniğinde tabaklar mevcuttur. Taş korkuluklar kırık kemerli ikişer nişle süslenmiş olup üstlerinde geometrik ajurlu ahşap şebekeler bulunmakta, şebekeler arasındaki ahşap dikmeler üstteki çatıyı taşımaktadır. Minarenin alt kısmı orijinal olmakla birlikte onikigen kesitli üst kısmı ve yukarısı 1264 (1848) yılında yeniden inşa edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

VGMA, *Defter*, nr. 590, s. 106, sıra nr. 98; *Defter*, nr. 608, s. 78, sıra nr. 94; *Defter*, nr. 1966, s. 150, sıra nr. 166; Hamza Gündoğdu, *Dulkadırlı Beyliği Mimarisi*, Ankara 1986, s. 37-41; a.m.f., "Dulkadırlı Cami Minareleri", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu: 6-8 Mayıs 2004*, İstanbul 2005,